

M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Ref.}
_{Det.}

627

Title:

2tsaigh Mayukha

627

उत्सर्ग मायूख

: उत्सर्ग मायूख		: Title
:	:	: Author
:	:	: Editor
:	:	: Year, Vols.
:	:	: Publisher
627	:	: Remarks

627

॥ उभयार्जसुखप्रा. ॥ २॥
पत्र २०॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीरविर्जयति ॥ उक्ता दानविधिनामनाममाराधनास्करं ॥ उक्तागविषयेमहनी
 लकं वो वदत्ययं ॥ १ ॥ तत्र जलाशयोत्सर्गप्रशंसा विष्णुधर्मोत्तरे ॥ उदकेन विनष्टमिनास्ति लोकद्वये स
 दा तस्माज्जलाशयाकार्याः पुरुषेण विपश्चिता ॥ यमः ॥ कूपारामप्रयाकारी तथा वृद्धावरो यकः ॥
 कन्यां प्रदसेतु कारास्वर्गं प्राप्नोत्यसंशयः ॥ तथा ॥ तडागे यस्य पानीयं सततं रघुनुतिष्ठति ॥ स्वर्गलोके
 तिस्तस्य नात्र कार्या विचारणा ॥ नंदिपुराणे यो वा यामयवाक्यं पदेशे तोयविबर्जितं ॥ रवानयेत्सनरो
 याति स्वर्गं प्रेत्य शतं समा ॥ विष्णुः ॥ कूपारामतडागेषु देवता यतने पुच ॥ पुनः संस्कारकृतांचित्तमतेमौ
 लिकं फलं ॥ तथा ॥ सेतुबंधरताये च तीर्थशौचरताश्च ये ॥ तडागकूपकर्तारो मुच्यंते ते तृष्णां नयात् ॥
 तीर्थशौचं पलास्ती ये कटकाद्यपसारणं ॥ न विष्णोत्तरे ॥ सर्वस्वेनापिकौ ते यन्मिष्टमुदकं कुरु ॥ कु
 लानितारयेत्कर्ता यत्र गौर्वितृष्णा न वेत् ॥ अतः शुभागतं द्रव्यं तडागादिंदिसु योजयेत् ॥ धर्मसंयथा विज्ञे
 यस्तडागं वृक्षमंडितं ॥ पात्वा तोयं च मार्गस्था विभ्रमंति रमंति च ॥ पानीयशोधनं कृत्वा देदेव विनि

रामः

॥७३७॥

मिते ॥ प्रणतत्रयमिमांशोत्तमं ॥ महादौ कूपे दिग्विशेषफलं ॥ देवापुराणे ॥ पूर्वमाश्रित्य कर्तव्यं त
 स्योत्तरपथे पिवा ॥ न पूर्वव्यतयं कुर्यात्तदा देवालयाद्गृहात्कृतं नयप्रदं लोके तथा स्यादग्निजं नयं ॥
 वायव्यं वापि देवस्य नयदं जायते कृतं ॥ वराहरपुष्टिं नृतिपुत्रहानिपुरं घ्राणां मृत्कं संपदं शास्त्रवाधा
 किं चित्सौख्यं हि सुपूर्वादि कुर्यात् कूपो मध्ये गेह मध्ये क्षयं चेत्सादि ॥ जलाशयारं काले विष्णुधर्मोत्तरे स्तिरे
 लमे स्तिरं शौच कर्तुं श्रोपचयान्विते ॥ यस्य सौम्यहा ॥ केन्द्रे त्रिकोणे वापि मार्गवः ॥ पाश्चोपवयस्त्वा नेतस्मिन्का
 यं निवेशनं ॥ त्रामादे चैव मेतस्यात्कूपवायापुचैव हीति केन्द्रेनामत्र यमचतुर्थसप्तदशमारव्यं ॥ त्रिको
 णं नवमं पंचमं च ॥ उपवयस्त्वा नत्रिषडेकादशदशमारव्यं ॥ वृद्धौ शोपणे पिवराहसंहितायां ॥ ध्रुवमंडल
 लविशारवागुरुनंश्च वरां तथाश्चि नं हस्तं ॥ शस्ता शस्ता निदिव्यादाजिपादपसंरोपणे नानि ॥ गुरुनपुष्य
 ॥ जलाशयोत्सर्गकाले न विष्णोत्तरे ॥ तस्मिन्सलिलसंपूर्णे कार्तिके च विशेषतः ॥ तडागस्य विधिकार्यः
 स्तिरनक्षत्रयोगतः ॥ मुनयः केचिद्विद्वन्ति ह्यतीते चोत्तरायणे ॥ न कालनियमस्तत्र सलिलं तत्रोत्तरायणे ॥ हापि

उ०म०

॥२॥

कायां मातृदेहदुष्टदुष्टैः सुरजिदशयेनेमा घवदुस्पष्टुक्तेरुलपादोन्नराश्चिश्चवणगुकरेपौल्लशाकारव्याचंशे
मैत्रेवास्तेचपूर्णमदनरवितिथौसद्वितीयात्तायाकार्यातोयप्रतिज्ञागुरुसितदिनेकालमुद्धैसुलमे
मातृदेहः सूर्यः ॥ ३ ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥ उ०म० ॥
हस्तः पौल्लरेवता ॥ शाक्रं ज्येष्ठा ॥ चंद्रमगा मैत्रमनुराधा ॥ बृहरोहिणी ॥ पूर्णा पंचमी दशम्य पूर्णिमा ॥ मदे
नरवितिथीत्रयोदशी सप्तम्यैश्वर्यवुधा ॥ सितशुक्र ॥ वक्रिपुराणे ॥ संक्रांतिनेदेनफजविशेष उक्त ॥ वापीकूपत
उगानांतस्मिन्कालेविधिः स्मृता ॥ सुदिनेशुभनक्षत्रेप्रतिष्ठाशुनदास्मृत ॥ कर्कटेपुत्रजा नश्वसौरव्य
तुमकरेनवेत् ॥ मानेयशौर्यलानश्वकुं नेवसुबहदकां वषेचमिथुनेव द्विर्द्विश्चिकेचजलेनवेत् ॥ पितृपुत्रि
स्तन्यायांतुलायांशान्तिगति ॥ सिंहेमेपोधनूर्नांजलस्यद्विजयछतीति ॥ त्रिचायंसंयहोवर्ज्यावर्ज्य
यो ॥ अधिकंतुप्रसवसरसिंदमकरस्तृहस्यतावस्तमितेवालेवृद्धेवागुरौशुक्रैववक्त्रेचिचारिणिच
गुरौगुर्वाहितेमलमासेक्षयामासेलुप्तादिनक्षयवतिपक्षेऽवमदिनादौ नृकं पाशान्मुल्काद्यद्रुतदोषेच

रामः
॥१३॥

वर्ज्य ॥ उत्तरायणे भाद्रपदानीनचैत्रवैशाखज्येष्ठाषाढान्यतममासेषुरविशुद्धावयविषुद्धयकन्यामीनधनुः
न्यतमसंक्रांतौशुक्लपक्षेद्वितीयात्तायापंचमासप्तमादशमापौर्णमासानामन्यतमतिथौशनिमंलाम
वारेषुचरणाकृत्तिकार्द्रापुनर्वसुशेषापूर्वाफल्गुनीविशाखाव्यातिरिक्तनक्षत्रेषुविष्कंजातिगंड्याघातव्य
वज्रवतीपातपरिघवैधतिरिक्तयोगेषुकर्तृचंताराविशुद्धैबुधक्रगुरुसितपक्षचंद्रनिराक्षितेलनेजलाश
योत्सर्गकार्यइति ॥ वक्रचण्डह्यपरिशिष्टे ॥ अथातोवारुणविधिर्वापिकूपडागयज्ञं व्याख्यास्यामः ॥ पुण्येति
धिकरणेशुभेनक्षत्रेप्रावादिशमास्त्याप्रावादिशकूपवणदकूपवणेवोदकसमीपेप्रिमुपसमाधायवारु
णंचरुंअपयित्वाज्यनागांतं कृत्वाज्याहुताहुं कृयात् ॥ समुद्रज्येष्ठेनिप्रस्तुचंततोहविषोष्टनिर्जुह्यात्तत्वाया
मिब्रह्मणावंदमानइतिपंचत्वनेअथेवरुणस्पविधानितिचदेइमंमेवरुणमधातिचास्विष्टकृतंचनवमं
नववैप्राणा ॥ वाआपस्तस्मादापोनवनिर्जुहोतिमार्जनोतेधेउंतारयेत् ॥ अवतीर्यमाणामनुमंत्रयेत् ॥ इदं
वित्रंसलिलंकुरुधुवाः प्रताअमृताः संतुनित्यां मांतारयंता कुरुतीर्थानिषेकंलोकाहोकांतरतेतीर्थतेच ॥

उ.म०

॥३॥

निपुष्ठाये स्वयं लघौ न्वारक्ष्य उत्रार्या योऽस्मान्मातराश्च धयं वित्तुया पराजितायां हि सुपुत्र्या ॥ पयैः स्वयं वसाङ्ग
गवता हिन्दया इति हि कुरोति चेद्विष्णु एव तावमुपत्ती वसूनामिति सचैतन्वाकां च न शृंगारं पप्रजोरौ
परबुरो कां स्पदो हनं विप्राय दद्यादितरा वा शक्नादक्षिणं तत उत्सर्गं कुर्यात् देव पित्र मनुष्याः प्रीयंतामिति प
ठित्वोक्तं जंतु इत्याह शौनके ब्राह्मणान्नो जयित्वा स्वस्त्ययनं वाचयात् ॥ इति संहि प्रोजलाशयत्सर्गवि
धि ॥ विस्तृतस्तु मास्मे ॥ शृणु राजन् महाबाहो तडागाधुयो विधिः ॥ पुराणेऽपि हि सायं पद्ये ते च तथा नृपा प्रा
प्य शुक्लं शुभं देती ते चोत्रायणे पुण्येऽपि विप्रकथिते कृत्वा ब्राह्मणवाचनं ॥ प्रागुदक्पवणे देवो तडाग
स्पृशमापत ॥ चतुर्हस्तां तथा वेदाचतुरसां चतुर्मुखं ॥ चतुर्हस्तेति मंडपत्रिणागव्यावृत्तिः ॥ सिंहां तशेखरे ॥
तडागदिप्रतिष्ठायां पद्मिनी पद्मसन्निभे सुक्ता ॥ पद्मिनीति वेदिनामा त उच्चता तु त्रिचतुः ॥ पंचसप्तनवमै
कादशान्यतमनागेन पूर्वमेवोक्ता मंडपनिर्णये ॥ तथा षोडशहस्तं स्मान्मंडपश्च चतुर्मुखं ॥ यद्यपि तडाग
स्पृशमापत्य विशेषेणोक्तं तथापि मंडपादितडागात्प्राच्यामुदीच्यामुदीच्यां मागान्यां प्रतीच्यां वाकायं

रामः

॥३३॥

तडागात्पश्चिमे पूर्व ईशान्या सुत्रेऽपि वा ॥ आदौ तु मंडपः कार्यो सर्वलक्षण संयुत इति वचनादिति सांप्रदा
यिका ॥ अत्र विशेषो न विष्ये ॥ तडागपालाशार्धे तु मंडपं कारयेत्पुनरिति ॥ विद्याश्च परितो गती रलिमात्र
स्त्रिमेखला ॥ नवसप्ताथ वायं च योनि वक्रान् यत्तज्जागर्ता कुंडानियो निरेव वक्रं येषां ते योनि क्रा ॥ तत्र सप्तप
द्मे ईशानं कोणस्थं मृशसंनकार्यं ॥ उपसंजातविरोधे तथा तद्वाधस्यैव न्याय्यता ॥ वितस्तिमात्रा योनि स्था
तदसंतां गुलविस्तता ॥ गतीश्च तत्र शस्तासु स्त्रिपूर्वाद्धितमेखला ॥ त्रिपूर्वाद्धितासंगुलोद्धिता ॥ सर्वतश्च
सवर्णास्युः पताका ध्वज संयुता ॥ सुवर्णा इडां हिलोकपालैः ॥ अथ येऽंबरप्रक्षेपवटशारवा नवानितु मंड
पस्य प्रतिदिशं द्दाराण्येतानि कारयेत् ॥ द्दाराणितोरणानातिकेचित्वा यथाश्रुतमेव तु युक्तं तदा च तोरण
न्यपि द्वारकाश्च मयाने तेषां द्दारांगत्वात् ॥ शुभास्तत्राष्टहोतारो द्दारायास्तथाष्टवै ॥ अष्टौ तु जापकं कार्यं ब्रा
ह्मणा वेदपारगा ॥ सर्वलक्षणं पूर्णमिदं वं तो जितैर्द्विजा ॥ कुजशालसमायुक्तः स्तूपकः स्याद्विजोत्तमः ॥
स्थापको गुरुः ॥ प्रतिगते तु कलशान् यज्ञोपकरणानि च ॥ व्यंजनं चासनं शुभ्रं ताम्रपात्रे सुविस्तरे ॥ प्रतिग

नैमिकैकः कलश इति हेमाद्रिः। वक्रवचनात्प्रतिकुंडं त्रयस्त्रय इति तु सम्यक्। ततस्त्वेकस्मिन् पूर्व लयां प्र
तिदैवतं। आचार्यः प्रक्षिपेद्भूमौ अनुमंत्र्य विचक्षणः। अरत्तिमात्रो प्रयः स्यात्क्षीरवृक्षविनिर्मितः। यज
मानप्रमाणो वासं स्थाप्यो नूति छमिच्छता। स चाष्टाक्षश्चालयुतः कार्यः। चषालचूडापि एतत्परिमाणम्
ध्याएवायुपेविशेषो कदेवाश्च त्रया लश वै कंकतमयाः शुभाः। अत्र स्पष्टं पोनिदिष्टः सारदा समयोय
वेति। त्रैवर्णिकानां कदेवादि नियम एव अत्र स्यान्नियम इत्यर्थः। तन्निरवनन स्नानं नारदीये। तत्र गौत्र
जं चैव प्रपन्नानं प्रप्रकारिति मिति। पूर्वकुंडात्वाच्यं पदमात्रांतरिते देश इति रूपनारायणः। जलाशये
उपांतराल इति केचित्। ईशानेषु निपातस्य न्यसेद्दूयं यथोदितमिति परे। एतत्सहस्रं मूलं विम्वरपकार्यं
हेमालंकारिणः। कार्याः पंचविंशतिरुत्तिजः। कुंडलानि च द्वैर्मानिके यूरकटकानि च। तथा गुलीयवित्राणि
वासोमिविविधानि च द्वादश ये च समं स्र्वा नृणां चार्यैश्चिगुणं पुनः। दद्याच्छयनं संयुक्तमात्मनश्चापियुस्त्रि
यं सौवर्णैः कर्म मकरैराजतौ मसंडु नौ। ताम्रैः कुलीरमंडू कौयसः शिशुमारकाः। दुंडुभोरजिलः निर्विषं

रामः

॥७४॥

सर्पः। कुलीरकर्कटः। कर्मादयः सप्तवेद्यां वारुणामंडलं ब्रह्माद्याः। एवमासाद्य तान् सर्वान् आदावेव विशेषे
षतः। छलमात्स्यावरधरः शुक्लगंधानुलेपनः। सर्वेषु धुदकस्ताः प्रस्थापितो वैदपुंगवैः। यजमानः सप
त्नीकः पुत्रपौत्रसमन्वितः। पश्चिमं दारमाश्रित्य प्रविशेद्वागमंडपं। ततो मंगलाक्षेपने रणानिः स्वनेन
च राजसामंडलं कुर्यात्पंचवरोने त्वत्त्ववित्रा। षोडशारं ततश्च क्रमगर्भं चतुर्मुखं चतुरस्रं च परितः
यत्रिगृहाष्टौ कपतीस्तथा। विन्यसेन्मंत्रतः सर्वान् प्रतिद्विष्टुविचक्षणः। रुपादा न्योययेन्मध्ये वारुणं
मंत्रमाश्रितः। ब्रह्माणं च शिवं विष्णुं तत्रैव स्थापयेद्बुधः। विनायकं च विन्यस्य मम लामं विका तथा। शं
त्यर्थं सर्वलोकानां नृत्तयामं न्यसेत्ततः। पुष्पनक्षत्रे युक्ते एव कृत्वा धिवासयेत्कुंजांश्चरत्नगर्भं स्था
नवासेरजिनिष्टु च। गंधपुष्पैरलंकृत्य द्वारपालान् समंततः। पवधुमिति तान् ब्रह्माचार्यस्त्वनिष्टुज
यन्। वक्रचौ पूर्वतः स्थाप्येदक्षिणेन पशुविदे। सामगोपश्चिमे स्थाप्या बुतरेण त्वयर्बणौ। उदरं रवौ दक्षि
णतो यजमान उपाविशेत्। यजधुमिति तान् सर्वान् होतृकान् पुनरेव तु। उक्तं मन्त्रजापेन तिष्ठधुमिति जा

पकाना एवमादि श्रुतात्सर्वान्प्रयुज्यामि चमं च वित्तं जुहुयाद्वा हौर्मन्त्रैराज्यं च समिधस्तथा ॥ कृत्वि
 मिथैव होतव्या वारुणौ रेवसर्वशः ॥ ग्रहेभ्यो विधि बहुत्वात्तथैवायिश्चरायचामरुद्रो लोकपालेभ्यो वि
 धिवद्विधकर्मणो ॥ रात्रिस्तुक्तं चरौ ऽचया वमानं सुमगलं ॥ जपेद्रापोरुषं सुक्तं पूर्वतो वक्ष्या ॥ स्यक्कृशा
 क्रंरौ ऽचसौ म्यं वकौ श्मां जातवेदसं ॥ सौरस्तुक्तं जपेरं सैदाहिणेन यजुर्विदं ॥ वैराजं योरुषं सुक्तं सौ परं हि
 ऽसंहितं ॥ शैशवं पचनिधनगा यत्रं ज्येष्ठसा मचा वामदे व्यं दत्तौ म्यरौ रवं सरयंतरा ॥ गवां ब्रतं विकर्णं चिरक्षो
 घं च यथाक्रमं गायंति सामगा राजन्पश्चिमद्वारमाश्रिताः ॥ अथ वर्षणा श्रोत्रं ॥ तस्तथा शान्तिकपौष्टिकं
 प्रगादिजप्यानि विशेषतः ॥ प्रयोगे दर्शयिष्यामः ॥ जपेरन्मनसा देवमाश्रिता वरुणं सदा ॥ पूर्वैर्धुरजितो रा
 त्रावेवेकत्वाविधिवासनं ॥ गजाम्बाश्च वल्मीकसंगमाद्दृग्गो कुलात् ॥ मृदमानायुक्तं नेषु प्रक्षिपेच्च
 त्वरातथा ॥ रोचनां चैव सिद्धार्थान् गंधान् गुग्गुलुमेव च ॥ स्नपनं तस्य कर्तव्यं पंचजंगममन्त्रितैः ॥ नंगाः पल
 वाः ॥ पूर्वकर्तुर्महामन्त्रैरेवं कृत्वा विधानतः ॥ स्नपनं च सूर्योदयात्प्राक् कार्यं परदिनकृत्यमाह ॥ एवं ज्ञापाम

रामः

N ७४२७

तावाह्यविधिद्वयेन कर्मणा ॥ ततः प्रजाते विमले संजातेषु गवां शतं ॥ ब्राह्मणेभ्यः प्रदातव्यमष्टयप - वापु
 न ॥ पंचाशदायुषा द्भिः शतं च विंशतिवापुः ॥ नरितिततः सांवत्सेरौ प्रोक्तेभ्युद्धेलये सुशोचने ॥ वेदशास्त्रैः संगंध
 वैवाद्यैश्च विविधैश्च नैः ॥ कनकालं कृतां कृत्वा तत्र गामवतारयेत् सांवत्सरादेव ज्ञा ॥ समगायाय देया सावर्जस
 णाय विशंपते ॥ सामगा प्रकृत एवाग्नेयी न्यायात् ॥ जलाशयं च त्रिवृतास्तूत्रेण परिवेषयेत् ॥ यात्रीमादाय
 सौवर्णं पंचरत्नसमन्वितं ॥ ततो निक्षिप्य मकरं मत्स्यादास्तं ॥ अश्वसवंतं ॥ धृतं वतु निविष्टं वेदवेदांगपा
 रणैः ॥ महीनदीजलोपेतं दध्यक्षत विष्णुषितैः ॥ उत्तराभिमुखोत्पुञ्जं जलमध्ये तु कारयेत् ॥ अथ वर्षणेन साम्ना
 तु पुनर्मांसि स्वेति वा ॥ त्वापो हिष्टेति मन्त्रेण क्षिप्वा गव्यं च मंडपे ॥ अथ वर्षणं शन्नो देव रिस्यस्य मचिगातं ॥ च
 त्रविशेषेन विध्य ॥ सामान्यं सर्वस्तेभ्यो मया दत्तमिदं जलं ॥ रमंतु सर्वभूतानि स्नानपानवगाहनैः ॥ एवज संज
 लेक्षित्वा पूजयेत्कलमातरं ॥ तोष्या कर्मकराः सर्वे कुदालानि च पूजयेदिति ॥ पूजयित्वा स दस्युः श्ववलिंदत्वा
 समंततः ॥ सदस्या कृत्विजः ॥ समंततो मंडपस्य ॥ पुनर्दिना निहोतव्यं च त्वारिमुनि सत्तमा ॥ होमस्तु पूर्वोक्त

एवमहमावर्तनीयाचतुष्पाकर्मकर्तव्यं देयातत्रापिशक्तिः॥ दक्षिणाराजशाईलवरुणं संस्मरेत्ततः॥
 कृत्वा तु यज्ञपात्राणि युजोपकरणानि च॥ कृत्वा यमास्तु समंदत्वा मंडपं विनयेत्पुनः॥ हेमपात्रौ च शय्या च
 स्थापकाय निवेदयेत्ततः सहस्रं विप्राणां अथ वाष्ट्रं तं तथा॥ नोजयेत्तु यथाशक्ति पंचाशद्वाथ विंशति ए
 वमेवं पुराणे पुतडाग विधिरुच्यते॥ कूपवापी पुसर्वा सुतया पुष्करणा पुच॥ एष एव विधिर्दृष्टः प्रतिष्ठासुत
 येव च॥ सर्वा सुवर्तुल चतुरस्रादिषु मंत्रतस्तु विशेष स्यात्सासाहोद्यान नृमिषु॥ प्रसादे वास्तु पुरुष उद्या
 ने वनस्य तिर्देवता॥ तन्मंत्रतो विशेष इत्यर्थः॥ एवं तत्राक्तावर्धेन विधिर्दृष्टः स्वयं जुवा अर्धमृत्विक् च विंश
 ते तत्र होतृजापकधारपालानां चतुष्टयं चतुष्टयं गुरुश्चेति त्रयोदश इत्यर्थः॥ होमादि दक्षिणा नामप्यर्धमि
 तिके चित् स्वल्पे धेका निवत्कार्यं विंशत्या द्याद ते वृमि॥ प्राचद्वका लस्ति तं तोयं अग्निष्टोम समं स्मृतं॥ शर
 काले स्थितं यत्पात्रं पुवप्यफलदायकं॥ वज्रपेयातिरात्राभ्यां हेमं तत्र शिरे स्ति तं॥ अश्वमेध समं प्राकृवं सं
 त समये स्ति तं॥ ग्राभेपि यत्स्ति तं तोयं राजसूयादि शिष्यते॥ एतान्महाराज विशेष धर्म न करोति यो यानघ

रामः

॥७४२॥

शुद्धबुद्धिः स याति रुद्रालयमाशुपूता कल्याणनेकादि विमोदवैते च॥ अनेकलोका न्समहस्तपादी नृजुक्ता
 परार्द्धयुग्मं गता नि॥ सहैव विमोः परमं पदं यत्पयाति तद्योगवलेन नृपः॥ इति जलाशयोत्सर्गविधिः॥ अथ
 जलाशयोत्सर्ग प्रयोगः॥ अधिवासनदिन पूर्वदिने कृतहविष्य नो जने अधिवासनदिने पूर्वाह्ने काजादि सं
 कोत्सक पापक्षय पूर्व करुडालयगमनानंतरं वज्रकल्पकालावधिकद्युलोक नो ग पूर्वक परार्द्धकाला
 वच्छिन्न महस्तपा प्रवृत्तिलोकां गता सुस्मिततद्भो कगत नो गे तत्र वैष्णवपूरमर्धं पंचमिका मश्या मुकज
 लाशयोत्सर्ग करिष्य इति संकल्प्य गणैरा पूजा स्वस्ति वाचनमावृत्तौ दारा पूजा वृद्धि आद्यगुर्वर्त्विग्वराणा
 निसामान्य प्रयोगे कृता त्पाकुर्यात् तत्र त्विकचतुर्विंशति त्र्यष्टै जापका अष्टौ दारपाला इति॥ चत्वारश्चत्वारो
 वार एते गुरुश्चेति त्रयोदश वा॥ अथ तत्राक्तावर्धेन गुरु रेव वा॥ ततस्तान्मधुपर्ककट ककुंडलमा लावस्त्रादि
 नार्चयेत्॥ द्विगुण मूल्यं कठकुंडलादि गुरु वेदेयां ततो मंडप प्रकवेश वास्तु प्रजामंडप प्रजापति स्थापनोत्तरं
 रुवेदि निखित वारुणमंडल मध्यस्थे पद्मे ग्रह मूर्जयेत्॥ तत्र कणिकायां वृत्ते मंडपसूयं॥ अथ ये यत्रे चतुरस्रे

सोमं दक्षिणे पत्रे अस्मे नौमं ईशान पर्वे वाणकार बुधं ॥ उत्तरे दीर्घचतुरसे गुरुं ॥ पूर्वपंचकोणेषु क्रो पश्चिमे ध
नुषि शनिं नैऋत्ये श्रुपाकारे राहुं ॥ वायवे धजाकारं केतुमिति तत्र नमै रधि देवता प्रमधि देवता विना
युकादी तं वा वाहयेत् ॥ तमेनास्तु सामान्य प्रयोगे तु संधया ॥ ततो मंडलपूर्वादि दिक्कलशेषु इजादीना वाह
येत् ॥ तथा हि ॥ आरमिं एहो हि सर्वा मरु संघै रन्निष्ठो वज्र धरामरेश ॥ संबाज्यमानोऽपरसांगणे नरदा धरं नौ नगव
न्नमस्ते ॥ उड्डे हाग छे हति छे त्वावाह्य गजत्वं धसमास्तु वज्रहस्त महाबल ॥ आवाहयामि यज्ञे स्मिन् पूजे
यं प्रतिगृह्यतामिति पूजयेत् ॥ एवमाग्नेय कलशे अग्निं इत्ता ॥ एहो हि सर्वा मरु हव्यवाहसु निप्रवारै रन्नितो
न्निष्ठुष्ट ते जो वता लोक गणे न सार्द्धं गृहाण पूजां नगवन्नमस्ते ॥ अग्रे इहाग छे हंति छेति अग्निमावाह्य श
क्तिहस्तं ब्रह्मरूपं पञ्चागास्तु वं विजुं ॥ आवाहयामाति पूजयेत् ॥ याम्युक्तं नेपमाय सोम एहो हि वैवंस्वतध
मराजर्वा मरै रर्वित धर्मं सूते ॥ शुना शुनानं शुचाम धारा शिवाय न पाहि मरु वं नमस्तु उभयमेहाग छे हति
छेत्वा वाह्य महामहिषमास्तु वं इहस्तं महाबलं ॥ अर्वा ॥ मिति पूजयेत् ॥ नैऋत कुं नेमो पुण ॥ परा परा

रामः

॥७॥

एहो हिरक्षो गणनायकस्त्वे विशालवेताल पिशाच संघैः ॥ ममा धरं पाहि शुना धिनाथ लोके धरत्वं नग
वन्नमस्ते ॥ निकृते इहाग छे हति छेति आवाह्यं तादृशं दंष्ट्रं कृत्वा रूढं वज्रहस्तं महाबलं ॥ अर्वा ॥ तामि पूज
येत् ॥ पश्चिम कलशे तवायामि ॥ एहो हि यादो गण वारिधी शगणे न पर्जन्य महासोरोचि ॥ विद्याधरे दाम
रगायमान पाहिवमस्मान्नगवन्नमस्ते ॥ वरुणो हाग छे हति छेत्वा वाह्यमकरस्तं महाबाहुं देवदवं मया प
ति आवाहयामिति पूजयेत् ॥ वायव्य कलशे तवायव्य तस्य ते एहो हि यज्ञे मरु रूपाय मगा धिरूढा स हसिद्धि
संघैः ॥ प्राणाधिपः कालकवेः सहारा पूजां नगवन्नमे वायो इहाग छे हति छेत्वा वाह्यस्कंधसमास्तु वं धजह
स्तं महाबलं ॥ अर्वा ॥ तामिति पूजयेत् ॥ उत्तर कुं ने अप्यायस्व एहो हि यज्ञे श्वर यज्ञरक्षं विधत्स्व नक्षत्रग
णेश संघं सर्वेषां निःपिष्ट निःसहैव गृहाण पूजां नगवन्नमस्ते ॥ सोमे हाग छे हति छेत्वा वाह्यदशाम्भय
मास्तु वं गहाहस्तं महाबलं ॥ अर्वा ॥ तामिति पूजयेत् ॥ रोशान् कुं ने तमाशानं एहो हि विश्वेश्वर नस्त्रिंशत्कपा
लखं द्वांग गणे न सार्द्धं लोके राभूते श्वर यज्ञसिद्धौ गृहाण पूजां नगवन्नमस्ते ॥ ईशाने हाग छेति छेत्वा वाह्य

उ.म०

॥८॥

दृष्टं धसमारुहं शूलं हस्तं त्रिचनं ॥ अवाह्याः तामिति पूजयेत् ॥ नैऋतिवरुणयोर्मध्ये कुंभे आयेत ॥
एहो हि पातालधरामरेंद्रनागं गनाकिं नरगा यमान ॥ रक्षो रमेशमरलोकसंघैरनंतरज्ञाधरमस्मदीयं ॥ अ
नंतं हागच्छे हतिष्टेत्वा बाह्यनि ॥ शेषजगदाधारं शेषं सुरगणान्वितां आवा ॥ तामि पूजयेत् ॥ ईशमध्यकुं
भे वस्त्रजज्ञानं ॥ एहो हि सर्वाधिपते सुरेंद्रलोके न सा ईषि देवतानि ॥ सर्वस्य धातास्पमितप्रभावो रक्षाधरं नः
सततं नमस्तो ॥ वस्त्रनिहागच्छतिष्टेत्वा बाह्यश्चेत हंससमारुहं पश्यो निजगुह्य ॥ आवा ॥ हयामिति पूजयेत्
॥ अनंतवस्त्रणोः कलशानावपदे अर्धजर्धदेशयोरावाहनं ततो मंडलमध्ये पंचरत्नसौवर्णकर्ममकरराज
तमस्पर्शु नताश्च कुलारमंडकलौहत्रिभुमारयुतां सुवर्णपात्राभिमंसे वरुणेति मंत्रेण स्थापयित्वा ब्र
ह्मणोऽग्निं विष्णुं ॥ गणय सिद्धिं ॥ अंबिकां नृत्यामं च तत्तन्मंत्रेण आवाह्य पूजयेत् ॥ अत्रैवादि पूजा समये पौ
र्णिकं मंत्रा ॥ इंद्रसुरपतिश्चेष्टो वज्रहस्तो महाबलः ॥ शतयज्ञाधिपो देवस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ सर्वते
जोधिपो देवो रक्तवर्णो महाबलः ॥ शक्तिहस्तो महाबायो वैश्वानरनमोस्तुते ॥ इति हस्तः कृष्णवर्णो धर्माध्य

रामः

॥७४॥

क्षोमहबलः ॥ प्रेताधिपतये तुभ्यं यमराज पते नमः ॥ सर्वरक्षाधिपो देवो निऋतिर्निलविग्रहः ॥ महावज्रधरो
देवस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ नागपाशाधरो नित्यं मकारस्ते दिवाकरः ॥ निमग्नः शुक्लवर्णश्च नमोऽस्तु वरुणायते
सर्वपाणाधिपो नित्यः ॥ सर्वजंतुषु संस्थितः ॥ ध्वजहस्तो मेघवर्णस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ सर्वनक्षत्रमध्यं
सोमो राजा व्यवस्थितः ॥ शुक्लवर्णो गदाहस्तस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ सर्वदेवाधिपो देव ईशानः शुक्लविग्रहः ॥ शूल
पाणिर्विषाकूटोरुजाधिपतये नमः ॥ पन्नागधिपतिर्देवो योनंतो नीलविग्रहः ॥ पातालवसतिर्नित्यं अनंताय
नमो नमः ॥ पालाशकुसुमकारो ब्राह्मणसर्वार्थसाधकः ॥ सर्वलोकपतिश्चेष्टास्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ १० ॥ इति
ततः स्यादि नृत्यामंत पंचाशद्देवता न्यस्ततन्मंत्रं ते स्तूयं यैष गुणोद्भो वलिर्नमस्तु ॥ इति प्रयोगतो वलान्
दद्यात् ॥ तत्र सोमाय घृतपायसं नैमायमस्त्रान्ते बुधाय क्षीरोदनं ॥ बृहस्पतये दध्मोदनं ॥ शुक्राय अतानंशं
नयेत् ॥ कर्मरात्ररादेवमा सोदनं ॥ केतवे चित्रोदनं ॥ अग्निदेवता प्रत्यग्निदेवता विनायकादिपंचन्यायसव
लिः ॥ इंद्रादीनां दशानामाषौदनवलिः ॥ ततः आचार्यपूर्वकुंडात् पूर्वतः पदत्रयस्थलं सत्काहरिद्राते लाभ्या पूर्वमा

उ.म.
॥१॥

मृज्यताथेदिकेनस्त्रापयित्वागौरसर्षपगोरोचनगुगुलुहर्वानिवपत्रगर्जपोल्लिकांपदाबध्नाज्ञायणाइति
मंत्रेणवधायुवासुवासाइतिवस्त्रेणवेष्टुपत्तयांशेनावतरंवनित्वातत्रास्ततादिकंप्रक्षिप्यतत्रध्रुवोसा
तिमंत्रेणपुपंनिरवनेत्ततःप्रतिकुंडं समापेईशान्यांकलशस्थापनंकृत्वातत्रसर्वैसमुद्राइतितायांनिन
स्ववरुणोपजायेतु॥तत्रआचार्यकृत्विजश्चस्वेस्वेकुंडेस्वगृहोक्तमार्गेणाग्निप्रणयनानंतरमाविकर्मुकुरु
॥तत्रप्रतिकुंडमाचार्यमृत्तिकुंडदक्षिणतोयजमानउयविप्रजलमादायास्मिन्कर्मणीदंहविसूर्यसो
म॥जौमःबुधगुरुशुक्रशनिराहुकेतुग्रहेमर्शश्चरोमास्कंदविष्णुब्रह्मेन्द्रयमकालचित्रगुप्तागुप्ताधि
देवतायोगगोत्रभूमिविस्तिरेकादणोसर्पप्रजापतिब्रह्मप्रत्यधिदेवताभ्योविनायकाडर्गावाग्वाकाशा
श्विपंचलोकपालेभ्यःशान्तिः॥यमःनिकृतिवरुणवायुसोमेशानांतताब्रह्मदिकालेभ्योब्रह्मविबुविष्णुग
णपतिःशान्तिः॥विकारतयामविश्वकर्मवरुण॥अग्निवायुसूर्यप्रजापतिस्त्विष्टकृतादिप्रवैतगदेव
ताभ्योनमामेतिऽत्यजेत्॥जापकैर्द्वारपालेश्वरांतिजपादौक्रियमारोहोमःकार्य॥अत्रद्वारपालजप

रामः

॥७४५॥

मंत्राउच्यंते॥आसूक्तं पावमानं च सोमसूक्तं गलं शात्याध्यायं चेंद्रसूक्तं राक्षोघ्नं चेतिबहुवै॥आसूक्तं हिर
ण्यवर्णाहरिणमित्यादिपंचदपंचदशर्च॥पावमानं स्वादिष्टयेत्यादि॥सोमसूक्तं त्वंसोमप्रविकितइत्यादिग
विष्टाविन्यंतत्रयोविंशष्टकं सुसंगलंकनिकरदित्यादि॥शान्तिकाध्यायः शान्तं इंद्राग्रात्यादिका॥इंद्रसूक्तं
योजंतरवेत्यादिकारक्षोघ्नं कुरुषुषपाजइत्यादि॥दक्षिणोद्वारपालौतुरुद्रातुरुषसूक्तकां॥श्लोकाध्यायं
शुक्रियंचमंडलाध्यायमेववा॥रुद्रातमस्तइत्यादिमंत्रात्॥श्लोकाध्यायंदेवसवितः प्रसुवयुजमित्यादिकं
शुक्रियमृचं वाचं प्रययइत्यादिकं मंडलाध्यायमादित्यो वारषयन्मंडलमितितैत्तिरीयेप्रसिद्धं॥वामदेव्यं
वृहत्सामज्येष्ठसामरयंतं तयापुरुषसूक्तंचरुद्रसूक्तः सतः परं आज्यहोहानिसामानिशान्तिका
ध्यायमेवा॥नारुद्रानिचसामानिपश्चिमेद्वारपालकै॥वामदेव्यंकयामनश्चित्रमित्यामृचिगातं वृहत्साम
त्वामिदिहवामहइत्यास्यां॥ज्येष्ठसाममूर्धनिदिवइत्यस्यां॥रयंतरमनित्वाश्विनोनुइत्यस्यां॥पुरुषसूक्तं
सहस्रशोषेत्यादिकासु रुद्रसूक्तमावोराजानमिति वर्मद्वयं॥आज्यहोहानिवेदेवव्रतनात्यादिशान्ति

उ.म.

॥१२॥

काध्याय॥ अथोध्यगिरित्यादि॥ नाहं उ सामानि इमं स्तोममित्याद्युक्तं गीतानि॥ अथुर्वागिरसनीवरुणं चैव प
राजितं देवी च धुस्तं च रोधसं शांतिका व्ययं॥ अथुर्वागिरा पाजोपवेता पुत्रराश्रितौ॥ अथुर्वागिरा
कं छंदो गायत्र हजयेत्यादि॥ अंगिरसमंगिरसो जन्मानीत्यादि॥ नालरुनं या इहे पत्न्या वित्यादि॥ अपरा
जिता देवा परि वर्त्तनात्यादि॥ मधुस्तं मधुवाता कृता यत इत्यादि रोधसं अथ नपद्या वा पृथिवीत्यादि
शांतिकाध्याय॥ शन्नश्नाया नवतामवो निरित्यादि जाय कौतु॥ रात्रिस्तं च रोधं च पावमानं सुमंग
लं॥ पौरुषं तु प्रेषदानं जपेतां वक्त्रं चैव यक॥ रात्रिस्तं रात्री व्यरव्यदायनीत्युर्ध्वरो इमिमा रुद्राय तव
कयदि न इत्यादि शांक्रं रोधं च सौम्यं च कौशमं उजात वेदसं॥ सौरं चेति जपेतां दौहक्षिणे न युजुर्विदे॥ शा
कमिदं वो विश्वतस्पराया दिषद्भृचौ कौशमापदेवा देवहेतुनमित्युच्यते वाकचतुष्टयं जातवेदसं य
त्वाहृदा कारिणेत्यादि मनुवकं॥ सौरस्त्ये देवीमुष सं रोचमानेत्यादि कंषद्भृचौ वैराजां पौरुषस्तं
सौपरं रुद्रसंहितां शौशवं यंच निधनं गायत्रं ज्येष्ठसामं च वामदेवं दत्तौ साम्ये रौवं सयतं गवावृतं॥

रामः

॥७५६॥

विकीर्णं च रक्षो घ्नं च यशस्तथा गायेयुः सामगाराजन्पश्चिमं द्वारमाश्रिता॥ वैराजं पिवा सोममदुत्वेत्या
दि सौपरं मुघे हनिष्यतामहमित्यत्र त्रीणि सामानि॥ रुद्रसंहिता अथोराजा नमित्यादि॥ शौशवं मुघा ते जात
मंधस इत्यस्यां गातं॥ पच निधनं रुद्रस्यां गातं गायत्रं तत्सवितुरित्यस्यां गातं॥ ज्येष्ठसामं मूर्धनदिव इति प्रसि
द्धं वामदेवं कयानश्चित्रे त्वस्यां गातं॥ बृहत्सामं त्वमिद्विह त्वामह इत्यादि प्रसिद्धं सौम्यं सौमवतं सं ते ययां साति
रौरवं पुनर्मौमेत्यत्र प्रसिद्धं रथंतरं अजित्वाश्वरनेनुमेत्यस्यां गातं गवां वृतं ते मान्वंतरं प्रथमं अग्निमान्मेत्यस्या
गातं॥ विकीर्णं विनादित्यस्यां गातं॥ रक्षो घ्नं अथैरहाण॥ अथैवुच्चाहतेतयोगातं॥ यशः बृहदि जायेत्यत्र
गातं॥ जपेतामप्यथुर्वागौ शांतिकपौष्टिकतथा॥ अंते वरुणस्तं च जपेयुः सर्व एव हि॥ शांतिकौ पौष्टिकौ
प्रसिद्धावर्थावर्णानां॥ वारुणस्तं स्वस्वशाखायां तत्र क्रुवेदिनां सौवर्णं इति पंचानां वसिष्ठे वरुणो गायत्री च
त्याजगती करुणप्रीतये विनियोगः॥ सौवर्णं॥ शरिष्युजुर्वेदिनां॥ इमं मे वरुणोति हवो॥ सुनः श्रेयो वरेण गाय
त्री त्रिष्टुभौ करुणप्रीतये जपे॥ सामगानां॥ इमं मे पुक्कलो वरुणो गायत्री वरुणा॥ अथुर्वागानां॥ उडुतं मं ब्र

स्वावरुणस्त्रिष्टुप् वरुणः प्राच्यादिकुडेषु रुग्वेदि प्रचतयो होतारः प्रधानहोतारः प्रधानहोमात्मा च न कर्मस्वस्वगुह्यानुसारिकृत्वा प्रधानहोमं कुर्युः तत्र रुग्वेदीतावत् प्राज्यनागानंतरं वारुणो मे नैरष्टोत्तरशतमाज्याहुतास्तावातीरे वौडं वरसमिदाहुती श्वजुहुयात् मंत्रास्तु तत्वायामिष्टस्रण तदिन्नक्तं तदिवाद्युनश्रेपोस्वरुतः श्ववते हेडो उडत्तमं वरुण त्वन्नोऽप्येवरुणस्य सत्वन्नोऽप्येव मोर्नवोता इमं मे वरुण इति त्रिनाद्यानो चतुर्णां चतुर्दशवारं मंत्यानां त्रयोदशवारमाहृत्याष्टोत्तरशतं सव्यासंपत्तिरिति संप्रदायिका यद्वा अधिदेवता बिनाय प्रत्यधिदेवता बिनायका पंचके इति वमरु दि ब्रह्मा त २ दशलोकपाल विश्वकर्मभ्यः प्रत्येकमष्टोत्तरसहस्राष्टोत्तरशताष्टाविंशत्यष्टान्यतमस्यारयया जुहुयात् यद्वा न्योधिदेवतादीनामूनसंख्यया होम इति संप्रदाया तत्र यद्वा न्योस्तत्तस्मिधो मे षां पालाशः आज्यं च सर्वेभ्यः एककू एतन्मंत्रास्तु सामान्यप्रयोगोक्ताक्रमेण इन्द्रशिवमरुतां वत्रातारामिदगर्ग इतिष्टुप् ककुडाय घोरः करवः शिवो गायत्रा मरुतो यस्य राहूगणो मरुतो गायत्रीति मंत्रा केचित्तु ब्रह्मशिवविष्णुगणपतिश्च शिवो नूतयामाणमपि तत्तन्मंत्रैर्होमा

रामः

॥७४७॥

षाडः तनो जगती वरुणः निषसादेति प्रजायति गायत्री वरुणः षुतवती नरदाजो जगती वरुणः माहुः तन्नश्रियो मंत्रः गधद्वारं श्रं बिकायाः श्रवे श्रं बालिके इति युजुषः नूतया मस्य तु नाम मंत्र एवात तास्विष्टकं दाद्युतरां गाहुतयः श्रयंच सर्वोपिवरुणं ग्रहादिहोमो दिनचतुष्टयं प्रत्यहमावर्तना यः श्विष्टकं दाद्युतरां गाहोमस्तु चतुर्थदिन एव कार्य इति केचित् पूर्णाहुतिस्तु चतुर्थदिन एव कार्य इति केचित् पूर्णाहुतिस्तु चतुर्थदिन एव असंजवेत दिन एव वा यजुः सामाथर्वविदामप्ययमेव होमक्रमः मंत्रास्तु तेषामपि सामान्यप्रयोग एवोक्ता वारुणमंत्रास्तु यजुर्वेदिनां तावत् इमं मे इत्यस्य स्पृशुना शोयोगायत्री वरुण प्रातये प्राज्यहोमे उडं वरसमिधो मे विनियोगः एवं तत्वायामीति श्रुशेषस्त्रिष्टुप् वरुणः त्वन्नः सत्वं न इत्यनयोर्वा मदेवस्त्रिष्टुप् धशश्च श्रीवरुणो देवते श्रयाश्चायेसातिप्रजापतिः पंक्तिरनि येते शतमिति श्रुनः शेषस्त्रिष्टुप् वरुणः अदिन्यास्त्वकृत्स्नाजिनस्त्रिष्टुप् वरुणः ॥७॥ वनेषुर्वति कृत्स्नाजिनस्त्रिष्टुप् वरुणः उडत्तमं श्रुनः शेषस्त्रिष्टुप् वरुणः ऋग्वरुणस्योत्त ननमसितय जै

मोक्षः तेनो जगती वरुण ॥ निषसादेति प्रजायति गायत्री वरुण ॥ घृतवती नरद्वजो जगती वरुण ॥ १२ ॥ एतेषां द्वा
दशमंत्राणां नववारा वृत्त्याष्टोत्तरशतसंख्या संपत्तिः ॥ ग्रहादिहोममंत्रास्तु सामान्यप्रयोग एवोक्ताः ॥ ततो व्या
हृतिहोमादीत्युत्तरांगानि सोमगोपिव्याहृतिहोमांता नि पूर्वो गानि कृत्वा वारुणं होमं कुर्यात् ॥ इमं मे पुष्क
लो गायत्री वरुण ॥ वरुणप्रतयेन्द्राज्यहोमे उडं वरसमि होमे च विनियोगः ॥ एवमुत्तरबोदेत्यागे ॥ उडत
मंगौ तमस्त्रिष्टुपूवरुण ॥ घृतवती नरद्वजो जगती वरुण ॥ एतेषां त्रयाणां मंत्राणां षड्विंशद्वारमावृत्त्याष्टो
त्तरशतसंख्या संपत्तिः ॥ ग्रहादिहोममंत्रास्तु सामान्यप्रयोग एवोक्ताः ॥ तत उत्तरतंत्रं वह्निहोमांतं च पूर्वो
पिसमंत्रकदाह्यहण प्रन्त्यन्यातानहोमांतं कृत्वा वारुणं होमं कुर्यात् ॥ अमुते राजनित्यथर्वा एतेषां च
तुर्णामंत्राणां सप्तविंशतिवारयावृत्त्याष्टोत्तरशतसंख्या संपत्तिः ॥ ग्रहादिहोममंत्रास्तु सामान्यप्रयोग
एवोक्ताः ॥ अमुते राजनित्यथर्वा विष्टुपूरुण ॥ धाम्नो धाम्नो राजनित्यथर्वा यंक्तिर्वरुण ॥ उडतममथर्वा त्रिष्टुपू
वरुण ॥ प्रास्मात्याशानथर्वा त्रिष्टुपूरुण ॥ तत पुनरन्यातानहोमाद्युत्तरतंत्रं कुर्यात् ॥ आर्चा योपि स्व

रामः

॥ ७४ ॥

कुंतेष्वशारवोक्तविधिना एव मे वै तान्यो देवताभ्यो जुहुयात् ॥ एवं रात्रावधिवासनं निर्वृत्त्याचार्याः कुडाभ्या
शस्यापितकलेशेषु गजस्यै नरस्य वल्माकरित्संगमद्गोकुलचत्वरसंबन्धिनारथैर्मदोश्वस्यादिवृ
होद्भवान्यं च पद्मवानकुंकुमकर्पूरकस्तूरिकासर्षपाश्च प्रक्षिपेत् ॥ तैश्चोदकैर्यजमानं प्राक्षुरवंसर्वै
षधनुलिप्तं पुत्रपत्नीसहितमृत्विज उदक्षुरवाः सूर्योदयत्वा गुप्तसिपलवैरनिषिंचेयुः स्नापयेयुश्च
मंत्रास्तु तत्र ह्यारवीयाभ्यो राणाश्च सुरास्त्वामनिषित्वित्याद्या सामान्यप्रयोग उक्ताः ॥ ततो यजमानः शु
क्लवेषः प्राक्षुरव उदक्षुरेवभ्यो गुर्वर्चिभ्यो यथाशक्ति दक्षिणां दद्यात् ॥ मंडपाद्वहिरीशान्यो दद्यादिति सू
परायणः ॥ मंडपमध्ये एवेति मंदरत्नादयः ॥ अत्र प्रयोगः ॥ कुशतिलयजनलान्मादायाद्येत्यादिकर्त्तव्या मुकज
लाशयोत्सर्गाणि च तच्छतैस्तदधिवासनप्रतिष्ठार्थं रुद्रदेवताः शतंगश्च षष्ठिवापं शतं वा षड्विंशतं वापंच
विंशतिवायुभ्यं संप्रददेनममेति दद्यात् ॥ हस्तास्तु वरुणक्रमेण गुरुहसंप्रथमं कृत्वा तदा धोधः स्यात्
नीयाति च स्वस्तात्युक्त्वा कामस्तुतिं पठेयुः ॥ ततः कर्मागदेवताः प्रायंतामिति यजमानोक्ते सुषीता नवं

त्विति वदेयुः। ततो यजमानः सुलये जले कनकशृंगादि नूषितां गां यथाशक्तिसंपूज्य रावती धेनुमता हि
 चतसु यवसिनीमनवे दशस्य। व्यस्क चारो दसा विस्मवे ते दधर्षयि वामनितो मयूखे रिति मंत्रेण
 तारयेत्। तरेतातामनु मंत्र येन नमत्र॥ इदं सलिलं पवित्रं कुरुष्व शुद्धा॥ पूताश्च मृतान् संतु नित्यं मां
 तारयंता सर्वतार्थानि षेकं लोकं क्षोकं तरेता र्यत इति वापा कपोत्सर्गे तु गां त्रिरुपरि त्रामयेदिति स्म
 नारायणायादौ। ततो यजमानो गुरुणान्वारक्षस्तमुच्छेत्त योजले गच्छन्नेव मंत्र इयं पवेत्। तच्च समु
 द्वाहमिर्मधुमा ४। उदार इया शुना समृतत्वमान ३॥ घृतस्मेनां मगुह्यं दक्षिजिह्वा देवानां मम मृतस्य
 नानि। येवामीरौ चने दिवौ यवा सूर्यं स्पृशेत्। येषां मसु स दस्तु तं तेभ्यः। सर्वेभ्यो नम इति। ततो ज
 ल एवेशान्यामुत्तराभिमुख्य गोः पुच्छं गृहीत्वा जले स्थित्वा यजमानो गुरुणा चितो यवकुशादिभिर्देविम
 नुष्पिष्टतर्पणं स्वशारवं कुर्यात्। अत्रान्यानमितर्पणं श्लोकात्केचित्पवंतिते तु निर्मुलत्वान्न लिखिताः
 ततः पुच्छं लय एवेशान्यामुत्तरे तत्र मंत्रः। आपो अस्मात्तरः संध्यंतु घृते न नो घृतपुनः पुनंतु। विश्वं

रामः

॥७४॥

हिरि प्रहंति वति देवा रुदिदा न्यः शुचिरा पूत एवेमा तिस्रयवसाघ्न गवता हि याच्यथो वयं न गवत स्याम
 अद्विष्टा मघ्रे विश्वदानां पिव शुद्धमुदकमा करंता तिता मुस्यापयेत्। यदि तिहिं कुर्यात्। तदा हि कृणव
 ती वसुपत्नी वसूनां वसुमिता मनसा न्यागात् उद्दामश्च न्यापयेत्। अघ्रेयं मावर्द्धतां महते सौ भगायेत्यनुमं
 त्रयेत्। ततः कृतवत्त्र परिधानो यजमानस्तं संपूज्य सामगाय प्रतिपादयेत्। प्रतिपत्तिवा देवनात्र दक्षिणा
 ततः कुक्कुमाक्तेन त्रिवृतास्त्रेण जलाशयं वेष्टयित्वा तत्समीपे उपविशेत्। गुरुस्तु प्रासादित कर्म मकराय
 दि हेमयात्रां पंचरत्नयुतां दध्यक्षत महानक्षत्रं लयुता मादा यो दक्षुरैश्च त्वर्ध्वं विक्षिप्तं। सहस्वयं प्राप्नुव
 त्। स्थित्वा गधेन लेसौ वरौ कर्म मकरौ प्रागायेय नागयोः प्रत्नुश्चुरैवो राजतौ मत्स्य उडौ दक्षिण नैऋत्य
 नागयोः रुद्रश्चुरैवो तात्रौ कुलार मेडकौ पश्चिम वायव्ययोः प्राश्चुरैवो आय संशिशुमारं उत्तरतो दक्षिणा नि
 मुखं वारुणैर्मंत्रैः प्रक्षिपेत्। जतः शनौ देवी रिस स्यागीतेनाथ वरा सप्ता पुनर्मा विप्रियं पुनरायुः। पुनर्नगः
 पुनर्न विगामै तुमा पुनर्वा सणमै तुमेसाथ वरा नसा म्नापो हि ऐति चैन चो दक्षुरवस्तापात्रां न्युज्जी कुर्या

दानम०
उ० म०

॥१४॥

ततः सूर्यादिगुरुचामेतत्ततोयजमानः प्राप्नुवो जलोत्सर्गं कुर्यात् तत्तत्तु जलयवतिलानादाय देश
कालसंकीर्तनांते पयस्य पूर्वकरुणायुगमनानंतरवृत्तकल्पकालावधिकद्युलोकनो गानुनवपूर्वक
पराह्वयकालावच्छिन्नमहस्तापः प्रचलितलोकगमनाहिततद्भोका नो गोत्रकालसद्योगवलंप्राप्यवैलव
परमपदप्राप्तिकामो हसिमंतडागादिजलाशयं निराद्वयजलं मौनीक्षिपेत् ततो मंत्रद्वयजयेत् सर्वभूते
भ्युत्तरं मयैतजलमुक्तिं ॥ २ ॥ संतु सर्वभूतानि स्नानपानावगाहनैः ॥ समान्यं सर्वभूतेभ्यो मया दत्तमिदं
जलं संतु सर्वभूतानि स्नानपानावगाहनैः ॥ इति ततो गुरुमंडपस्य प्रागादिभिर्वादिभ्यः पूर्ववन्माषु नक्तवा
लिंदद्यात् अथ चारप्राप्तं नागयष्टारोपणं ॥ तत्र गुरुश्च मुचूतपत्रे नतवासुकि तक्षक कौटिक पुम्न
शंख महापुम्न कुलिकानां मानि प्रत्येके लिखित्वा प्राक्स्थापितजलकलशे प्रक्षिप्या लोकपत्रवरुणं पूज
यित्वा एकं चूतपत्रं कृष्य तत्पत्रं लिखितनामानं नागं तीर्थजलात्तु तायां प्रक्षिप्य दक्षे वायां जलाशयात्
त्वानुसारतो द्वादशार्पणं च दशविंशत्युत्तरां लिखित्वा यां यथा अमुकनागे हागच्छे हतिष्टेत्यावाह्यत्वा

रामः

॥१५॥

पयित्वानेन नागेनास्पृजलाशयस्य रक्षा कार्येति जनेभ्यः आवापित्वाननागं यष्टवमुकनागाय नम इति
नाममंत्रेण यथा शक्तिं पूजयेत् मष्टि संबंधिवर्तुलमस्तकोपरि श्रुते जलोद्गमयंचक्रं आरोपयंति ततो ज
लमध्ये प्रागे वयष्ट्यर्पणं तत्र वातसमापेक्षितायुष्टिं नयेत् ततः स्वाते दधिमध्वक्षतकुशार्पणं जलपंचरत्नान
प्रक्षिप्य क्रवाद्यै इति मंत्रेण यष्टिं समारोपयेत् इदंच यष्टारोपणकूपवाप्योर्न कार्यमिति नारायणीये ॥ त
तोयजमानो गंगादितीर्थजलं जलाशये प्रक्षिप्य प्राप्नुवो जलपत्रं पत्रेत् ऊरुक्षेत्रं गंगागंगप्रनासा पुष्क
राणि च एतानि पंचतीर्थानि तडागे निवसेतु मे वितस्ता कौशिकी सिंधुः सरयूश्च सस्वता ॥ एतानि पंचतीर्था
नि तडागे निवसेतु मे दशाणी सुरला सिंधूरप्यावर्तदषट्पती ॥ एतानि पंचतीर्थानि तडागमुना नर्मदारे वाचं
इनागाचे वैदिका ॥ एतानि पंचतीर्था ॥ गोमती वायुता शोणो गंडका सागरस्तथा ॥ एतानि पंचवर्ति पवित्वा
जलं स्पृष्ट्वा आपो हिंसेति वृंजपत्रं विच्छिन्नं उग्धधारया जलाशये नि ॥ प्रक्षिप्या कुर्यात् तत एकवस्त्रं यायेष्टं
उग्धं पाययेत् ततो गुरुर्दिनत्रयं स्थपितदेवतानां पूजनं कृत्वा कृत्वा विधिः सहस्रैस्त्रैः कुंडे वा रुणप्रचलितं वि

उम०

॥१५॥

अकमंतिहोमेकुर्यात्॥ तदंतेत उन्नरंगंनिवर्त्यस्वस्वकुंडे पुनर्वैष्णवक्रुतिहोमेकुर्यात्पुनर्वैष्णवधिवसन
दिवस एव शृणुक्रुतिविदंति॥ ततोवक्रिपूजनत्रायुषकरणादिकर्मशेषंयथापयंकुर्यात्॥ दरिद्रोयजमान
एकाग्रिविधनेनगुरुणैवसर्वकारयेदितिमदनादयु॥ अथचतुर्थीकर्मतत्रगुरुस्थेडिलंबदेवादेवहेडना
मितिदक्षैःपरिसमस्तमानस्तोकइत्युपलिप्यत्वावत्रेधिइसत्पतिनरत्वाकाष्टास्वर्धतइत्युलिरव्यसदस
स्पतिमित्यंगुष्ठानामिकाभ्यंरेरवान्दमुहृत्य त्वमिद्विहवामहेसातौवाजस्पकारव इत्यसुह्याग्रिमर्देति
वारुणमग्निप्रतिष्ठापयेत्॥ हिरण्यगर्जइतिदक्षिणेब्रह्मजज्ञानमितितत्र ब्रह्मणमुपवेशपापोहिष्टेतिउक्त्वा
परिश्रणातापात्रंमजलंस्थापयित्वाअकलशेधिताशान्यो कलशंनिधयतत्रजलेवरुणंमंपूज्यकयान-
श्चित्रइत्यग्निपरिस्तीर्यगायत्रेणत्वाष्टंदसासादयामातोपात्राणिपथोपयोगमासाद्यविष्णोरराटमसीतियवि
त्रंछित्वाप्रोक्षणासादयेतिप्रोक्षणां प्रणतोदकं कृत्वात्सूयवामहास्ते कृत्वा दक्षिणेनोदितं कृत्वा अ-
थवत्प्रोक्ष्यामंचरेप्रोक्षणापात्रं निधायस्थात्पामाज्यमासिच्येवेत्वेत्यधिश्रित्यो जैत्वेत्यवेक्ष्यअग्निंइत

रामः

॥७५॥

पुरोदधइतिपर्यग्निकृत्वात्रातारमितितुवंप्रताप्यअनक्षितोमातिसंमार्गकुरैःसंमृज्यप्रत्युष्ट॥ रश्म
प्रत्युष्टाश्चारातइतिसुनाप्रताप्यर्हिषिनिधायोतिष्ठब्रह्मणस्पतइत्याज्यमुवासासत्विउष्टेसुतूयो
ज्ज्वेत्सवेत्सवेत्सवैष्णवरपुत्सूययस्यास्तेघोर आसमितुपयमनकुशानादायसमिधानिमितितिष्ठन्समि
धोभ्याधायविश्वतश्चक्षुरित्यग्निं प्रज्वल्यतदेवाग्निस्तदादित्यइत्यग्निंसंपूज्यदेवसवित॥ इतिप्रोक्षणाज-
लेनाग्निंपर्युक्ष्यप्रणतामुपवित्रं धत्वादक्षिणंजान्वाचमुकुर्यात्॥ प्रजापतयेत्वाह॥ इन्द्रायस्वाहाअथ
येस्वाहासोमायस्वाहा॥ अ० स्वाहा॥ उव० स्वाहस्वः स्वाहा॥ वनो० अग्ने संत्व नो० अग्ने॥ अपास्त्राग्ने येतेश
तं॥ उडत्तमं॥ इतिप्रायश्चित्तं कृत्वा प्रजापतयेत्वाहेतिउकुर्यात्॥ ततस्तिष्ठन्निर्व्याकृतिनिर्मनसावक्रिडत्वाइ
मंमेवरुणेतिवरुणायशतमाज्याकृतार्जुकुर्यात्॥ नूयोपिब्याकृतित्रयेणकृत्वाग्रयेत्विष्टकृतेत्वाहेतिउ-
कुर्यात्॥ ततइमंमेवरुणेतिपूणक्रुतिहोम॥ ततोऽग्निंपूज्यत्रायुवाहिकरणं॥ ततोऽग्निसर्जनंततोऽगुर्वत्वि-
र्योहिरण्यं दद्यात्पूजमानाभिषेक॥ पूजमानकर्तृकंपुनः पूजनेग्रहादीनां॥ यंतुदेवगणा॥ इतिदेवता-

उ.म०

॥१६॥

विमर्जयेत्॥ ततो यज्ञोपकरणादिकमृत्विमोहे मपात्रां शय्यां च गुरवे मंडपं च सर्वेभ्योपि विभज्य दद्यात्
ग्रहत्रासं च ज्योतिर्विदे पिहिर एषं दद्यात्॥ ततो ब्रह्मणस हास्रमष्टोत्तरशतं पंचाशतं पंचाशतिं शतिं वा
शक्तानुरूपं नोजयित्वा न्यस्य दत्वा यस्मत्प्राप्तं॥ प्रसादात् कुर्वतां कर्मसु त्कात्रिर्विष्णुं स्मरेत्॥ इति तडा गो
त्सर्गप्रयोगः॥ अथ वापीकूपोत्सर्गः॥ न विष्ये तरे॥ वापीकूपनिधानं च कथयामि तवापरं कुंडं मंडपं
भारभूषणछादनादिकं॥ तडागविधिवत्कुर्याद्दूषणोत्तराणादिकं॥ अत्र कालमूलात्कलशावापीमू
लेषु दापयेत्॥ तीर्थे दकसमायुक्तान् सितचंदनचर्चितान् सितवस्त्रयुगलान् नान्समाप्तान् रत्नगर्जिणान्
अपयित्वा चरुंतत्र यावमग्नौ यथाविधि॥ यावं यवमयंचतस्रस्त्वाकुतीर्ज्ज्वात्वा नृनवः स्वरितिक्रमात्
व्यस्ताऽसमस्ताश्च॥ ते च तस्रः॥ ग्रहहोमं प्रकुर्वति शान्तिपुष्टिविवर्धनं॥ वरुणाय बलिं दद्यात् लोक
पालेभ्य एष च वारुणानि च सक्तानि जपेयुर्द्विजपुंगवाः॥ वेदीमध्ये मंडलकं पद्मगर्भं प्रकल्पयेत्॥ तन्म
ध्ये पूजयेच्छुं ब्रह्मरौकेशं वंतथा मात्स्यकछपमंडकान् वेदामध्ये धिवासयेत्॥ मित्रं शत्वनिहृतानां

रामः
॥७५२॥

धनकां दधनकां क्षिणां॥ वैद्यो रोगानि नृतानां शरणं शरणं शरणार्थिनां॥ अनेनैव मंत्रेण वरुणाय वि
मर्जयेत् श्रादावावाहयेद्देवमनेनैव विशेषतः॥ नमस्ते विश्वगुप्ताय नमो विष्णोः श्रयां पतोऽसौ निधं कुरु
देवेश समुद्रादिह एव च॥ ततस्तु दक्षिणा देया ब्रह्मणेभ्यो विशेषतः॥ गोः स्थापकाय दातव्या नोजने चानि
वारितं॥ सर्वेषामेव दातव्यमेषा पौराणिको विधिः॥ अत्र विशेषः॥ प्रति कुंडकलशा स्थापनसमये व्याघ्राद्वि
तुर्दिक्षु धान्योपरि सितवस्त्रयुगलान् नानुक्तलक्षणात्कलशान् स्थापयित्वं तेषु तीर्थमावाह्यं नमस्ते विश्वगु
प्तायेति तेषु विष्णुमावाह्यं पूजयेत्॥ ततो महावेद्यां षोडशारे ग्रहलोकपालादि स्थापनानंतरं मध्ये शंखं ब्रह्म
रौकेशं वंतवावाह्यं तत्रैव सौवर्गां कर्मरौप्यं मत्स्यं त्रसुमयं मंडूकं पंचरत्नतीर्थजलादियुतायां ताम्रपात्रा मधि
वास्प प्रतिष्ठाप्य संपूज्य तडागवद्वलिदानं युपनिरेव नने च कृत्वा यथा शारवं च यवमयंचरुं अपयित्वा
ज्यं नागां ते व्यस्तव्या रुति निश्चतस्रश्चाज्याकुतीर्ज्ज्वात्वा तडा गोत्सववद्धारुणमंत्रैर्यवचरुडंबरसमिदी ज्ञानां
प्रत्येकमष्टोत्तरशतमाज्याकुतीर्ज्ज्वा यद्वा दिविश्वकर्मतां प्रत्येकमष्टाविंशतिसमिदी ज्ञानाकुतीर्ज्ज्वा

ततो वातलोकपालादिभ्यो बलान्दद्यात्॥ समंताजं च नामयेत्॥ इदं सलिलमिति मंत्रपाठः॥ ततः कर्मादि
युतां तान् पात्रीं अदाये ममेवरुणेति लजे प्रक्षिपेत्॥ तत उत्सर्गः॥ अमण्यं गंगं गुरवे दद्यात्॥ अन्यत्स
र्वमत्स्यपुराणाय जलोत्सर्गविधिवत्॥ इदं चावश्यं कं योनिकामयते शांतिं वा पाकपादिकेति मंत्रस्य त
न्निष्फलं तोयमुप्तं वाजमिवोरवरो॥ वापी कूपतडागेषु संस्थितं प्रथमं जलं न्यपेयं तु न वेत्सर्वं तज्जलं स्रुति
का सममिति निर्दावगमात्॥ उत्सर्गं च जलं सत्काये यौग्रे हि पुरोडाशवत्स्वयं नोपयोज्यमिति केचित्वाच्य
त्र सर्वं प्राणिनामुत्सर्गो देहपत्वात् स्वस्यापितदंतर्गतैर्यागे तु देवताया एवो देहपत्वात् स्वस्य तदभावेन याग
वैषम्यात् स्वयमप्युपयोज्यमित्यन्ये॥ एवमारामफलादिषु पि॥ इति न विष्णोश्चरोक्तो वापी कूपतडागोत्सर्ग
विधिः॥ अथ वापिकूपतडागादिषु लोकेषु श्वमार्जारवरवानरसूकरादि मृतकाद्युपघाते सर्वोद्धरणेन
शुद्धिः॥ ब्रह्मजलेषु कुनशतमुद्धृत्य पंचगव्यप्रक्षेपः॥ सुदप्राणिपाते षष्ठिकुंजोद्धारे पंचगव्यप्रक्षेपः॥
अन्यलोपयघाते सूर्यचंद्रशिशुसंबंधाद्युत्पशुशुद्धिः॥ तथा अतिगभीरवापी कूपतडागनद्यादि

रामः

७५३॥

पुचेडालाद्यशुविस्मर्येयं त्रैवस्तले तर्क्यं शस्तदेवस्तुलं परिवर्ज्यात् तत्र शुद्धिः॥ वापी कूपतडागेषु मानुषकृ
तकेशसिंसे सर्वजलोद्धाराध्वराध्वदशतजलोद्धरणपूर्वकं पंचगव्यप्रक्षेपाद्युद्धिः॥ वापी कूपत
डागजले मनुष्यमारणेतु जलस्याहोरात्रमाशौचौ ततः प्रागुक्ता शुद्धिः॥ एवं मूत्रपुरीषचर्मरुधिरादिधातु
प्रक्षेपेति शतकुंजजलोद्धारपूर्वकं गोमूत्रादिप्रक्षेपादिकं मार्जनमिति प्यादिशुद्धिः॥ एतन्मूलवचनानि पि
तामहचरणकृतायां पद्धतौ प्रवृत्तानि॥ अथारामप्रतिष्ठां चतुर्विधं द्वापरोपणं॥ न विष्णुपुराणे॥ अथ च
मेकं पितृभ्यो मेकं नृभ्यो मेकं दशचिण्णं॥ कपिष्ठविश्वामलकत्रयं च पंचाम्रं वा॥ पीनरकं न पश्येत् वा पा
नो॥ यत्नेनापि चराजैः प्रविष्यत्तारोपणं कुरु॥ सुतुष्टुन सहस्राणामेक एव करिष्यति॥ कर्तव्यमिति शेषः॥ नार
ते॥ कोत्तिश्च मानुषे लोके प्रेत्य चैव शुभं फलं॥ अतः तानागतौ नोपि वृंशौ च नारते॥ तारयेद्द्वारोपाचतस्मा
हृद्गोश्वरोपयेत्॥ इत्यादिमात्रेण॥ पक्ष्याणां विधिवद्देतये बोधान् नृमिषु॥ तडागविधिवत् सर्वमासाद्य जग
तीश्वरकविर्गमं उपसंनार॥ माचार्यश्चापितादृशः॥ पूजयेद्वास्तुणां तद्वद्देमवस्तुनां लेपनैः॥ सर्वेषु धुद

उम०

॥१६॥

कैसिकान्पिपिष्टातकविन्विष्टान्पिष्टातकंसुगंधिवर्णवृक्षान्मात्स्यैरलंकृत्यवासौनिरनिवेष्टयेत्॥
सूच्यासौवर्ण्यिकाकार्येसर्वेषां कर्णवेधनं॥ अंजनं चापि दातव्यं तद्वदेमशलाकया॥ फलानि सप्तवाद्यौ
वा कालधौतानि कारयेत्॥ कालधौतानि सौवर्ण्यनिषते कंसर्ववृक्षाणां वेद्यं तानधिवासयेत्॥ धूपोन्नयुगु
लः श्रेष्ठस्तान्नपानैरधिष्ठितान्॥ सप्तधान्ययुतान् कृत्वा वस्त्रगंधानुलेपनैः॥ कुंभान् सर्वेषु वृक्षेषु स्थापयि
त्वानरोत्तम सहिरण्यनशेषांस्तान् कृत्वा बलिनिवेदनं॥ यथावृक्षैकपालानामिन्द्रादीनां विधान
तः॥ चनस्य तेष्वेव विवद्विहोमः कार्यो द्विजातिभिः॥ ततः शुक्ला वरधरो सौवर्ण्यकृतनक्षत्राः॥ सकात्पदो ह्यं
सौवर्ण्यशृंगाभ्यामतिशालिनाः॥ पयस्विनावृक्षमध्याउरुजैनामुत्तुरं॥ ततो निषेकतंत्रेण वाद्यसंगल
गीतकैः॥ कृत्वा जुसाममं नैश्च वारुणैरनितस्तथा॥ सैवैरेव कुंभैः स्तपनं कुर्यात्पुंगवाः॥ ततः शुक्ला
वरधरो यजमानो निपूजयेत्॥ गोनिर्विचवतः सर्वान्विगद्यन्समाहितः॥ हेमसूत्रैः सकटकैरंगुलीयै
ः पवित्रकैः वासोनिः शयनायैश्च तथोपस्करपाडुकैः॥ क्षारानिषेचनं कुर्याद्यावद्दिनचतुष्टयं॥ हेम

रामः

॥७५॥

श्चसर्पिषा कार्यो यवैः॥ कृत्वा तिलैस्तथा॥ पालाशपः समिधः शस्ताश्चतुर्थे निः तथोत्तमः॥ दक्षिणापि पुनस्तद्व
देया शक्तापितेन सा॥ आचार्यो द्विगुणं दत्त्वा प्रणिपत्य विसर्जयेत्॥ अनेन विधिना यत्कुर्याद्द्विद्वेष्टा वंतथा
सर्वान् कामानवाप्नोति फलत्वा नंत्यमश्नुत इति॥ इत्यादि॥ अत्र जलशयवद्वारामोष्णसृष्टव्य इति केचि
त्प्रमानानावाप्नोत्ये॥ अथैतत्प्रयोगः॥ तत्र जलशयोः सगोक्तिकालमनुसृत्या धिवासनं दिनात्
वेद्युः॥ नैकैकनक्तादि नियमो धिवासनदीतटे प्राप्नुवत्पवित्रपद्मद्येत्यादि मम सर्वपापक्षयातीतानां
गतपिष्टकुलतारणकामो नगवत्प्रातिकामो वारामो सुगंधैरिष्यति संकल्प्य गणेशपूजास्वस्तिवा
चनमाह पूजास्तु दयिकश्चाह पुर्वविग्रवरणतत्पूजनमंडपप्रवेशतत्पूजानातेऽभिस्थापनात्पूर्वश्चाचार्य
श्चतुरस्रपाविका मध्ये कृत्वा लवालान् वृक्षान्॥ सर्वेषां ध्युदकैः सिक्कापिष्टातकैः पुष्पमाला निवसि
मिश्रालंकृत्य मूलात्पतिवृत्तं कंधसमीपे कर्णवेधतडुपरिप्रदेशे शलाकायानेनांजनं कृत्वा गुगुलुधूपं
दत्त्वा मूलवद्चतुरस्रपाविको परिप्रतिपर्वगोधूमषष्टिकं गुग्गुमाकतिलचीनकात्मकसप्तधा

उ.मु०

॥१॥

ननिप्रदक्षिप्यतेषु जलपूजां न सोपस्करान्ताम्रक लशान्स्थानपयेत् ॥ प्रतिवृद्धं कलशं पनसे कादिक
रणशकौ वृक्षाष्टके कर्तव्यमित्याहुः ॥ ततो विस्थापनांते पुरुषे द्यावो उशारे सूर्यादिलोकपालांतादेव
ताजलाशयोत्सर्गवत्संस्थाप्य प्रतिवृद्धसमाप्तौ वेति कृतसंख्या कानि स्वर्गफलानिवेद्यां कर्ममकरादिषा
नां स्थाने वनस्पते विदुर्गतिमंत्रेणासादयेत् ॥ त्वस्य प्रजापतिर्वनस्पतिस्त्रिष्टुप् ॥ वनस्पते वाङ्मोहि न्यया
अस्मत्सखा प्रतरण सुवीर ॥ सन्नदो अस्मि वा उपवासांताते जयतु जैत्वानि ॥ ततो ब्रह्माणं शिवं विलु
विनायकं कमलामं बिंकांतनाभावेति संस्थाप्य सर्वान् पूजयेत् ॥ ततः सर्वेभ्यो बलान् दत्वा पूर्वकुडात्
प्राच्यां पदत्रयं नुवंत्यक्ताजलायोऽसवयूपं निरवनयेत् ॥ ततः सर्वेभ्यो नागांते वनस्पते ॥ इति मंत्रे
णाष्टोत्तरशतमाज्याहुता ॥ पलाशसमिधकृत्वा ति लाजतिश्चुक्रयुः ॥ ततो ग्रहादिविधकर्मो तेभ्यो
कादिसमिद्धिर्पुर्वैः कलति लैश्च प्रसेकमष्टाविंशतिसंख्याकैर्होम ॥ कार्यः ततः स्विष्टकृत एवमधिवा
सनांते प्रातः कुंडसमापस्तु कलशजलैर्यजमाननिषिचेषु ॥ तपने युश्चाततो यजमानः सोपस्करांगं

रामः

॥१५५॥

उदसु मुञ्चजेत् ॥ तत्रे मंत्रा इदं वनं पवित्रं कुरुष्वराक्षसं तम मृतमस्तु तिष्ठा मां तारयंती र्था निषिक्ता ध्वे
कंतरं ते तीर्यते चेति ॥ एकवृद्धं प्रतिष्ठाप्य मंत्रं वृद्धमित्यह ॥ ततः समुद्रा इमं विचामा रोचने दिवसं
त्रदसु मुक्ता गोपुच्छोदकै न देवपितृन् संतप्य स्ववासां गवता हिरुते त्वदि एव तिरिति च जयेत् ॥ ततो वने
अंगुक्त्यादितिकेचित् सचैवं ॥ कुशपवतिलजलान्यादायेत्यादि इदं वनमश्नन्निबवटतित्रिणी कपिष्ठ
पिष्ठ ॥ बबिखामलकाम्रदाडिमादिनानावृक्षयुतं वनस्पतिदेवताकं स्वीय पूर्वपापक्षयपूर्वकमतीताना
गतपितृकुल्यो लोत्तारण कामो न गवत् प्रातिकामो वा सर्वसत्वेभ्यो ह्यमुञ्चजेत तज्जहितमंत्रद्वयं पठे
त् ॥ सर्वभूतेभ्यो नमः ॥ मयैतद्धनमूर्जितं ॥ रमंतु सर्वभूतानि स्थिति नक्षोऽसवादिभिः ॥ सामान्यं सर्वेभ्यो म
या दत्तमिदं वनं ॥ रमंतु सर्वभूतानि स्थिति नक्षोऽसवादिभिरिति ॥ ततो वृद्धमूलस्थापिजलैः पुनर्यजमानमभि
षिच्य तपयेत् ॥ तत्र वरुणमंत्रा सुरास्त्वामित्यादयश्च ॥ ततो यजमान उपवेश्याद्येत्यादि कृतै तदारामप्रसा
कर्मण ॥ सृष्ट्यर्थं मुकुगोत्रेभ्यः ॥ शतं गाश्चष्टष पंचाशत्पट्टिशत पंचविंशतिवायथाशक्ति रुद्रदेवता

उ.म०

॥२०॥

॥हस्तिणात्वेनयुष्मन्मंगुरवर्तिग्नःसंग्रहदंष्ट्रतिदत्वा॥देमस्तत्रकटकांगुलीयकवासःशय्यापाडकाद्युपस्क
रान्कृत्वियेऽशक्तौगुरवेवादद्यात्॥ततश्चापोहिष्टेतिवचनपत्रविच्छिन्नङ्गुधधारयावनन्निपरिषिच्य
एकंविषययेष्टङ्गुधंपायेत्॥ततो गुरुलोकपालेभ्यःप्राग्बह्निदत्वादिनचतुष्टयवृहस्पतौपुक्षारानिषेचनं
हृदिपूजानाद्यधिवासितदेवार्चनवानस्पत्यहोमादिवैश्वकर्महोमांतंचकृत्वाचतुर्थदिनेहोमसमापनंते
जलाशयोस्मर्गेकंचतुर्थकर्मकुर्यात्॥पूर्णकृतिहोमोत्रचनस्यतिमंत्रेणोतिविशेषः॥नात्रनागयष्टिन
तार्थप्रवेशनमितिद्वयमपिकार्यमित्यने॥ततो निषेकग्रहपूजाश्चपूजाविसर्जनशय्यादानंमंडपयूयो
पस्करप्रतिपत्तिविप्रभोजनभूयसादानकर्मेश्वरार्पणानिजलाशयोऽसर्गवत्॥॥इतिश्रीमामांसकशंकर
नृदात्मजननृनालकंवृकतेनास्करेजलाशयारामोऽसर्गमधूरवःसंपूर्णं॥लेखकपाठकयोःशुभेनबतु॥॥

रामः

॥७५६॥